

Управління процесом мотивації навчання дорослих іноземним мовам

Стаття присвячена проблемі фактору мотивації навчальної діяльності дорослих у змісті професійної підготовки вчителів-філологів до навчання дорослої аудиторії. Автор аналізує мотивацію з точки зору психології, висвітлює мотиваційні моделі зарубіжних дослідників та розглядає мотивацію дорослого слухача до вивчення іноземних мов. У статті розглядаються основні мотиваційні характеристики щодо вивчення англійської мови як іноземної, які дозволяють виявити соціальні й психологічні фактори навчання дорослих.

Ключові слова: мотивація, мотивація у процесі вивчення іноземної мови, мотиваційні характеристики.

Аннотация

Татьяна Григорьева Управление процессом мотивации в обучении взрослых иностранным языкам

Статья посвящена проблеме мотивации в обучении взрослых в процессе профессиональной подготовки учителей-филологов для бучения взрослой аудитории. Автор анализирует процесс мотивации с точки зрения психологии, представляет разные модели мотивации зарубежных ученых, а также акцентирует внимание на мотивации взрослого студента при изучении иностранных языков. В статье рассматриваются основные мотивационные характеристики при изучении английского языка как иностранного, которые позволяют определить социальные и психологические факторы обучения взрослых.

Ключевые слова: мотивация, мотивация в процессе изучения иностранного языка, мотивационные характеристики.

Summary

Tetyana Grygorieva The Management of Adult Students' Motivation in Foreign Language Acquisition

The article is devoted to the problem of adult students' motivation in learning in the process of professional preparation of teachers of Philology in teaching to adults. The author analyses some psychological factors of the motivation process, depicts different models of motivation created by foreign researchers and puts the main emphasis on the adult students' motivation in foreign language acquisition. The article reveals basic characteristics of motivation in learning English as a foreign language which allow to single out social and psychological factors in teaching adults.

Key words: motivation, motivation in foreign language acquisition, characteristics of motivation.

Постановка проблеми. Технічний прогрес, що з неймовірною швидкістю відбувається у нашому суспільстві, спонукає людину адаптуватися до нових умов, вимог і технологій, а іноді змушує змінити свою професійну діяльність. Мотивація є рушійною силою до таких рішучих змін. Іноземна мова за таких обставин виступає тим засобом професійної підготовки або перепідготовки, що дає можливість дорослій людині самореалізуватися.

Дорослий слухач, на відміну від дитини, цінує свободу вибору свого подальшого навчання. Це зумовлює великий вплив на організаційні форми освіти дорослих. Бажання дорослого навчатися визначається на основі того, де, коли і як отримати потрібні знання. Зміст і методи навчання мають бути сприйнятими дорослим студентом. До того ж, не достатньо тільки створити можливості навчатися, вони мають задовільнити слухачів [4, с.7].

Дорослий слухач є особистістю мотивованою, а управління процесом мотивації є одним із завдань викладача для отримання бажаного результату навчання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанню вивчення мотивації дорослої особистості до вивчення іноземної мови, її психологічних факторів і характеристик присвячені наукові праці зарубіжних дослідників – Р. Гарднер, П. Джарвіс, Т. Куїн, Е. Ніда, П. Пімслер, А. Роджерс, Б. Тейлор, К. Тітмус, Г. Фінстра, Дж. Фішман, Дж. Шуман. В Україні ґрунтовному вивченню аспектів розвитку освіти дорослих приділяють увагу С. Балтівець, І. А. Зязюн, Н. Г. Ничкало, Л. П. Пуховська, Л. Сігаєва. Незважаючи на значну кількість робіт з розвитку освіти дорослих в Україні, питання мотивації дорослих слухачів у процесі вивчення іноземної мови ще не знайшли достатнього відображення у сучасній педагогічній науці, а тому потребує поглибленого вивчення та аналізу.

Визначення факторів і ролі мотивації дорослих слухачів, а також управління цим процесом відіграє особливу роль при навчанні іноземних мов дорослих. Тому

мета даної статті – висвітлити психологічні й педагогічні зарубіжні дослідження з питань процесу мотивації й управління ним у навчанні ІМ дорослих для їх успішного втілення та розвитку освіти дорослих в Україні.

Виклад основного матеріалу. Однією з найважливіших загальних характеристик дорослого слухача є мотивація. У загальному розумінні – це схильність людини виробляти організовану поведінку, яка дозволяє діяти відповідно до власних бажань та вимог оточення з метою забезпечення виживання й отримання задоволення. У повсякденному вживанні терміну під мотивацією розуміють: а) емоційний або розумовий стан; б) мету. Дуже часто мотивація розглядається як сила, що підштовхує людину до певних дій. Мотивація у навчанні є необхідністю, що утримує людину в навчальній ситуації і спонукає до навчання.

Мотивація залежить як від внутрішніх, так і від зовнішніх факторів. Зовнішні фактори складаються зі стимулів або зовнішнього тиску, як-от: вимоги до відвідування, покарання і схвалення; екзамени, які складають слухачі у формальному навчанні; вплив інших людей чи організацій. Внутрішні фактори складаються саме з того внутрішнього впливу або раціональних рішень, які створюють бажання до змін у навчанні [2, с. 95].

Національний інститут освіти дорослих визначає дві причини, які спонукають слухачів навчатися – підвищення кваліфікації та особистісний розвиток [1, с. 65].

Зарубіжні вчені [2, с. 95] визначають три основні групи в теорії мотивації. Перша група розглядає мотивацію як внутрішній імпульс, основою якого є потреби або стимули. Друга – мотивація у навчанні. У контексті третьої мотивація визначається як мета.

Дослідник О. Хоул [1, с. 66] зробив висновок, що включення у будь-яку навчальну діяльність у більшості випадків визначається не одним, а багатьма мотивами. За його класифікацією, розрізняють слухачів, для яких визначним мотивом є ціль, діяльність та почуття безпеки в навколишньому середовищі. Кожна складова класифікації може супроводжуватися допоміжними мотивами,

такими як: підготовка до нової роботи; самовдосконалення; підвищення кваліфікації; проведення вільного часу; зустріч з новими людьми; уникнення домашньої рутини тощо.

Окрім концепції О. Хоула у процесі теоретичної підготовки до реалізації навчання дорослих розглядається теорія М. Бургеса (M. Burgess) про наявні мотиви. За даною теорією розрізняють такі основні мотиви в освіті дорослих: знати; досягти індивідуальної мети; брати участь у громадській діяльності; уникнути; безпечно почуватися в навколишньому середовищі.

При вивченні мотиваційних механізмів особливе значення надається формуванню у вчителів потреби надавати необхідну допомогу дорослим слухачам. Вагомим визначається те, що наявність мотивації може бути стимулом для зменшення рівня незадоволеності потреб або стимул для позитивного особистісного зростання. Зменшенням потреб визначаються ті мотиви, які виникають, якщо чогось бракує в житті людини. Дорослі, які бажають зменшити свої незадоволені потреби та є безпомічними або нездатними змінити умови свого життя, приходять до навчання з почуттям страху щодо людей, які їх контролюють. Такі слухачі не зможуть навчатися з власного бажання. Завдання учителя в такому випадку полягає у наданні інтенсивної допомоги й тривалої підтримки для визначення спектру зацікавленості слухача.

Стимул для позитивного росту визначається не потребою змінити наявні несприятливі умови, а бажанням досягти позитивного кінцевого результату, у пошуках та очікуванні якого перебуває дорослий слухач. Мотивами для позитивного росту можуть бути: удосконалення професійних навичок, підвищення заробітної платні, професійний розвиток, знайомство з новими людьми, розширення спектру знань тощо. Така мотивація забезпечує дорослому отримання задоволення від навчання, не потребує керованого впливу з боку вчителя, здатність узгоджувати або планувати власний алгоритм навчання за мінімальної допомоги вчителя.

Основою мотивації дорослого до навчання може бути організована поведінка, яка виявляється у двох напрямках: 1) діяти самостійно і незалежно від

будь-кого, тим самим контролюючи своє перебування у певному середовищі;
2) діяти, як того вимагає група, що оточує дорослого слухача.

Спрямованість до незалежної, самотійної поведінки обумовлюється досягненням мети, практичною діяльністю, кар'єрним зростанням та потребою в самореалізації. Такі наміри супроводжуються потребами усунути страх перед самотійною діяльністю, знизити рівень безсилля та некомпетентності, підвищити почуття самоповаги.

Після аналізу психологічного аспекту мотивації, що спонукає дорослого до навчання, розглянемо мотивацію дорослого слухача до вивчення іноземних мов.

Мотивацію у вивченні ІМ зарубіжні вчені розглядають у контексті досягнення певного рівня досконалості, до якого особистість прагне, прикладаючи всі зусилля, тому що має бажання й отримує задоволення від такої діяльності. Детальніше мотивацію розглядають за трьома складовими: мотиваційна сила, прагнення вивчати ІМ та ставлення до самого процесу вивчення мови. У межах цієї теорії, мотивація розглядається як центральний розумовий «механізм» або «механізм-центр», що співвідносний із категоріями зусилля, бажання та задоволення. Учені стверджують, що, дійсно, мотивована особистість користується всіма трьома компонентами [5].

У процесі дослідження було виявлено два незалежних фактори, які сприяють вивченню ІМ дорослими, – здібності і мотивація. Розвиток здібностей передбачає актуалізацію певних видів умінь: сприймати на слух фонетичний матеріал, розпізнавати граматичну функцію слів у реченні, швидко запам'ятовувати велику кількість слів, формулювати правила з нового лінгвістичного контексту. Фактор мотивації складається з двох компонентів – інтегруючої та інструментальної орієнтацій. Інтегровано орієнтований слухач зацікавлений у вивченні ІМ з метою зустрітися і поспілкуватися з носіями мови, яку вивчає. Слухач, у якого переважає інструментальна орієнтація, прагне вивчати ІМ з особистих або соціальних причин, серед яких можна виокремити: підвищення кваліфікації; соціальне визнання оточення, в якому він перебуває тощо [3, с. 227]. Інтегруюча орієнтація вважається сильнішою, оскільки підтримує бажання і зусилля для вивчення ІМ

упродовж тривалого часу. Однак у суспільстві, яке визначає вивчення ІМ одним із домінантних факторів свого розвитку, інструментальна мотивація є достатньо вагомою.

Важливим компонентом у визначенні змісту підготовки вчителів-філологів до навчання дорослих є реалізація гендерного підходу до організації навчання, що ґрунтується на результатах наукових досліджень, проведених комітетом з питань освіти дорослих, який визначив, що основним компонентом мотивації чоловіків є інструментальна орієнтація для досягнення успіху, а для жінок така орієнтація не є домінуючою [1, с. 65].

У процесі підготовки вчителів до навчання дорослих значна увага приділяється порівняльній характеристиці різних моделей навчання іноземній мові. Найбільш поширеною є модель Д. Гарднера, за якою вивчення ІМ включає: соціальне середовище, в якому вивчається ІМ, індивідуальні розумові здібності, мотивацію, навчальне середовище ІМ [3, с.227-247].

Учителів-філологів у процесі професійної підготовки організовують і спрямовують на детальне вивчення складових даної моделі. Детально охарактеризуємо її компоненти. Соціальне середовище складають культурні погляди, які поділяють соціальне оточення слухача та ті, що мають відношення до мови, що вивчається, і до процесу її засвоєння. Такі погляди містять також етнічні стереотипи, за якими одна соціальна група виявляє позитивне або негативне ставлення до іншої соціальної групи. Позитивне ставлення впливає на слухача і сприяє кращому оволодінню ІМ. У разі негативного ставлення вивчення ІМ буде пригнічуватися.

Варто зазначити, що модель Д. Гарднера передбачає порівняльний аналіз підходів до вивчення ІМ різних вікових груп. Якщо для дітей основним фактором впливу є культурні погляди їхніх батьків, то для дорослих слухачів чинником, що впливає на їх позитивне бачення іншої країни, є досвід емігрантів, котрі вже сформували певне враження від вивчення мови країни, у якій вони перебувають. З одного боку, якщо білінгвізм є сприятливим фактором життя, шанси на краще вивчення ІМ швидко зростають. З іншого боку, якщо слухач отримує негативний

досвід двомовності, то процес вивчення ІМ стає досить складним: у новому середовищі для слухача, який вже й так відчуває дискомфорт і культурний шок, негативні впливи зростають.

Для ефективного управління процесом мотивації у навчанні ІМ дорослих викладач повинен враховувати не тільки компоненти мотивації, але й основні її характеристики, які можуть змінюватися у процесі навчання. За моделлю Д. Гарднера представимо основні мотиваційні характеристики, які представлені на рис. 1 [3, с.231]:

Рис. 1 Аспекти мотивації щодо вивчення англійської мови як іноземної

Проаналізуємо більш детально її зміст з огляду на важливість урахування цих процесів у системі професійної підготовки викладачів дорослих.

Особливе ставлення: ставлення слухачів до етнічних груп, мову яких вони вивчають.

Загальне ставлення: характеристики, які не стосуються носіїв мови, що вивчається.

Стосовно характеристик курсу навчання варто зазначити, що позитивне ставлення слухачів до вивчення ІМ, до курсу ІМ, до вчителя ІМ, а також позитивне ставлення батьків до вивчення ІМ, дають всі підстави слухачам досягти успіху в навчанні.

Мотиваційні чинники_складають причини, що спонукають слухача до вивчення ІМ, зусилля, які він готовий прикласти до навчання, і його бажання вивчати ІМ.

Розумові здібності не залежать від ставлення і мотивації. Щодо досягнень в оволодінні ІМ варто вказати, що успішне оволодіння ІМ шляхом формального навчання залежить від розумових здібностей більшою мірою, ніж коли слухач безпосередньо перебуває в суспільстві, мова якого вивчається. Розумові здібності є сталими характеристиками, тоді як ставлення і мотивація – варіативними, тобто можуть бути змінені й покращені для більш високого рівня навчання ІМ.

У категорії четвертого компоненту моделі Д. Гарднера навчальне середовище мотивація розглядається як чинник, що сприяє як формальному навчанню мови, так і неформальному мовному досвіду. Уже йшлося про те, що формальному навчанню сприяють насамперед розумові здібності, тому що під час навчання в аудиторії звертається увага на формування навичок та вмінь іншомовного спілкування (вивчення граматичного матеріалу; складнощі перекладу; засвоєння лексичного матеріалу тощо), які безпосередньо розвивають мовні можливості слухача.

Висновок. Така модель навчання відображає чітку структуру вивчення ІМ, яка дозволяє виявити соціальні й психологічні фактори навчання дорослих, роль мотивації в процесі вивчення ІМ і дає можливість викладачу розробляти навчальні програми, орієнтовані на позитивну мотивацію слухача для отримання бажаного результату.

Література

1. Jarvis, P. Adult and continuing education: Theory and practice. – London. Canberra: Groom Helm; New York: Nichols, 1983. – [16], - 317 p.

2. Rogers, A. Teaching Adults // Open Univ. Press, 2002. – 291 p.
3. Schumann, J. Attitude and Motivation in Second Language Acquisition // Readings of English as a second language: For teachers and trainees / Kenneth Croft. – 2nd ed. – Cambridge (Mass): Winthrop, cop. 1980. – XXV, 587 p.
4. Titmus, C. Strategies for adult education: Practices in Western Europe. – Milton Keynes: The Open Univ. Press, 1981. – VI, 239 p.
5. Zoltán Dörnyei. Motivation in second and foreign language learning // Language Teaching. – Cambridge: Cam. Un. Press, July 1998. – 117-135.